

Şârihin Manzum Tercümesi: Şem'î'nin *Terceme-i Kasîde-i Emâlî'si* Taner Gök*

Öz

569/1173 yılında Ūşî tarafından yazılan *Kasîde-i Emâlî*, yazıldığı dönemden günümüze kadar büyük bir ilgi görerek Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere birçok tercüme ve şerhe konu olmuştur. İslâm akaidinin temel konularını işleyen bu kasidenin mütercimlerinden biri 16. asrın tanınmış şârihlerinden Şem'î Şem'ullâh'tır. Çalışmamızda 72 bentten oluşan ve müzdevic murabba nazım şekliyle yazılan bu tercümenin öncelikle tenkitli metni oluşturulmuş sonrasında ise biçim ve içeriğine dair bilgiler verilmiştir. Eserin öne çıkan özelliklerinden biri vezin ve kafiye konusunda ana metne sadık kalınmasıdır. Çünkü kasidenin Türkçe tercümelerinde bu iki unsurun muhafaza edildiği örnek sayısı çok azdır. Tercüme usulü açısından Şem'î (ö. 1602'den sonra), her bir beytin tercümesi için dört mısralık bir bend kullanmıştır. Yani tercümesini eserin aslına göre genişletmiştir. Eserde ilgi uyandıran durumlardan biri de tercümenin hatimesinde mütercimin, yaptığı işi hem “tercüme” hem de “şerh” olarak niteleyerek bu iki kavramı aynı anlama gelecek şekilde kullanmasıdır. Çalışmamızda bu nitelemenin temelinde yatan sebeplere değinilerek gerekçeleri ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şem'î Şem'ullâh, tercüme, Ūşî, Kasîde-i Emâlî.

A Poetry Translation by an Annotator: Şem'î's *Terceme-i Kasîde-i Emâlî*

Abstract

Kasîde-i Emâlî, written by Ūşî in 569/1173, have attracted notable interest to the present day and been translated into and annotated in many languages including Arabic, Persian and Turkish. Şem'î Şem'ullâh, an acclaimed annotator of the 16th century, is among the translators of this eulogy, dealing with basic considerations of the Islamic catechism. The present study firstly provides a critical evaluation of this translation, which consists

* Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çanakkale/Türkiye, tanergok@comu.edu.tr, orcid.org/0000-0003-4951-4275

of 72 quadrant and penned in a prosodic (*aruz*) versification called “*müzdevic murabba*” (i.e. rhyming four lines), and then offers some formal and contentual information. One of the prominent characteristics of this work, standing out among the Turkish translations of the eulogy with its peculiar features, is its loyalty to the source text’s metric and rhyming properties. There are few Turkish translations of the eulogy having observed these two features. It was found out that Şem‘î, as a translational style, chose to provide details in several couplets rather than preserve the couplets as they are. In other words, he translated each couplet in two couplets. One of the interesting features of the work is the fact that the translator refers to its practice as both a “translation” and an “annotation” in the epilogue, thusly uses these two terms as synonyms. Relatedly, this study reveals the facts concerning this characterization by discussing the underlying reasons.

Keywords: Şem‘î Şem‘ullâh, translation, Ūşî, Kasîde-i Emâlî.

a. El-Ûşî ve “Kasîde-i Emâlî”

Ûşî, günümüzde toprakları Kırgızistan içinde olan Ûş şehrinde doğmuştur. Onun yaşadığı dönemde bu bölge Selçuklular, Karahanlılar ve Karahitaylar arasındaki mücadelelere sahne olmuştur.¹ Ûş şehrinin bulunduğu Fergana vadisi, Tanrı dağları ile Altay dağlarının arasındaki alanda yer almaktadır. Günümüzde Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Özbekistan sınırlarına dağılmış halde bulunan bu yer, tarihî dönemlerden itibaren başta Türkler, Çinliler ve Ruslar arasında olmak üzere birçok siyasî çekişmenin merkezi olmuştur.²

Ûşî'nin künyesi Ebû Muhammed (Ebü'l-Hasen) Sirâcüddîn Alî b. Osmân b. Muhammed b. Süleymân et-Teymî eş-Şehîdî el-Fergânî el-Ûşî, şeklindedir.³ Zehebî, onun “Şehîdî” nisbesini zikretmiş ayrıca Nâsirüddin Muhammed b. Yûsuf es-Semerkindî'den ders aldığını ve Kadı Ebû Nasr Ahmed b. Muhammed ez-Zâhidî el-Buhârî'ye ise icâzet verdiğini belirtmiştir. Ûşî, *Nisâbü'l-Ahbâr* adlı eserinde hangi hocalardan ders aldığını bildirdiği için buradan hareketle onun hangi ilim merkezlerinde bulunduğu da tespit edilebilmektedir. Buna göre Ûşî, Buhara ve Semerkant yanında birçok yeri dolaşmış; hocası Nâsirüddin es-Semerkindî'nin haricinde muhtemelen dedesi olan Ebû Abdullah Nasîrüddin Muhammed b. Süleyman el-Ûşî, Ebü'l-Mehâsin Zahîrüddin Hasan b. Ali el-Merginânî, Abdullah b. Ebü'l-Muzaffer en-Nesefî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ali b. Nasr en-Nesefî, Alâeddin el-Ûsmendî, Ebü'l-Kâsım Ali b. Hüseyin el-Bistâmî, Ebü'l-Usr el-Pezdevî'nin oğlu İmâdüddin Hasan b. Ali el-Pezdevî ve Seyfeddin Muhammed b. Muhammed el-Bâharzî'den faydalanmıştır.⁴

Mevcut bilgiler ve kendi eserlerine bakıldığında Ûşî'nin, Fergana'da müftülük yaptığı ayrıca hadis ilminde üstat bir şair, âlim ve edîb olduğu anlaşılmaktadır.⁵ Yapılan çalışmalar neticesinde Ûşî'nin *el-Emâlî* haricinde günümüze ulaşmayan öğüt ve hikmet içerikli şiirlerin bulunduğu *Gurerü'l-ahbâr ve dürerü'l-eş'âr*⁶, 300 kadar hadisin düzenlenmesinin yapıldığı *Mesnedü*

¹ Mehmet Sait Toprak, “Ûşî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, Ankara 2012, s. 230.

² Tahsin Yazıcı, “Fergana”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 12, Ankara 1995, s. 375-377.

³ Toprak, a.g.md., s. 230.

⁴ Toprak, a.g.md., s. 230.

⁵ Durmuş Özbek, “El-Ûşî ve ‘Kasidetü'l-Emâlî’”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 5, 1995, s. 265.

⁶ Müellif, bu eserden seçtiği 1000 sahih hadisle *Nisâbü'l-ahbâr li-tezkireti'l-ahyâr* adında 100 bölümden oluşan bir eser daha hazırlamış ve söz konusu eserin 60 kadar nüshası günümüze

Enes b. Mâlik fî rivâyeti Enes b. Mâlik 'an Resûlillâh bi-isnâdin vâhid, fetvaların yer aldığı *el-Fetâvâ's-Sirâciyye* ve Necmeddin en-Neseffî'nin *el-Manzûmetü'n-Nesefiyye fî'l-hilâf* adlı eserinin şerhi olan *Muhtelifü'r-rivâye* olmak üzere toplam dört eserinin daha olduğu tespit edilmiştir.⁷ Bunlara *İstiksâü'n-Nihâye*, *Sevâkıbu'l-Ahbâr*, *Yevâkütü'l-Ahbâr*⁸ ve *Nûru's-Sirac* adlı eserler de eklenmiştir.⁹

Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*'unda *Kasîdetü Yekûlü'l-'Abd* hakkında bilgi verirken Üşî'nin haneffî olduğunu ve 575/1179 yılında vefat ettiğini söylemiştir.¹⁰ Bu bilgi, genel kabul görerek neredeyse bütün kaynaklarda onun ölüm tarihi 575/1179 olarak kaydedilmiştir.

Emâlî, *Bed'u'l-Emâlî*, *Kasîdetü Yekûlü'l-'abd*, *Kasîdetü'l-Hanefiyye*, *Kasîdetü'l-Lâmiyye* ve *Lâmiyye-i Kelâmiyye* adlarıyla da bilinen¹¹ *Kasîde-i Emâlî*, Üşî'ye asıl şöhretini kazandıran eserdir. Bu ünlü risalenin birçok şerhini inceleyip bunlar hakkında muhtasar bilgiler veren Kâtib Çelebi'ye göre *Emâlî*, 66 beyittir¹² ve 569/1173 yılında tamamlanmıştır.¹³

Hacim itibariyle kısa bir eser olmasına rağmen *Kasîde-i Emâlî*, İslam dünyasında büyük bir şöhret kazanmıştır. Bunu hem nüsha sayısının fazlalığından hem de üzerine yapılan tercüme ve şerhlerden anlamaktayız. Zira tespit edilebildiği kadarıyla bu kasidenin çoğunluğu Arapça olan 30 kadar şerhi¹⁴; mütercimleri tespit edilemeyenler de dâhil edildiğinde 12 Türkçe tercümesi bulunmaktadır.¹⁵ Bu risale aynı zamanda İslamiyetin özellikle iman

ulaşmıştır. Daha detaylı bilgi için bakınız: Mehmet Sait Toprak, *Hadiste Derlemecilik Devrinin Başlaması ve Üşî'nin Nisâb'ül-Ahbâr'ı*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2005.

⁷ Toprak, a.g.md., s. 230-231.

⁸ Toprak, bu eserin Üşî'ye değil Ahmed b. Abdullah es-Serahsi'ye ait olduğu bilgisini vermiştir. Mehmet Sait Toprak, a.g.md., 231.

⁹ Durmuş Özbek, a.g.m. s. 265.

¹⁰ "Kelâm hakkındadır. Yazan şeyh imam Sirâcü'd-dîn Alî b. Osmân el-Oşî el-Ferganî'dir, haneffîdir, 575 yılında öldü, bu eser altmış altı beyittir..." Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2013, C. 3, s. 1082.

¹¹ Kemâl Edîb Kürkçüoğlu, "Lâmiyye-i Kelâmiyye", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 1, 1954, s. 1.

¹² Kürkçüoğlu, "Lâmiyye-i Kelâmiyye" adlı makalesinde, kasidenin her ne kadar 66 beyit olduğu bildirilmiş olsa da incelediği birçok yazma ve basma nüsha sonucunda 2 beyte da ulaştığını ifade etmiştir. Kemâl Edîb Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 3.

¹³ Kâtib Çelebi, a.g.e., s. 1350.

¹⁴ Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 3.

¹⁵ Bu tercümelelerin dördünün mütercimi bilinmezken diğerlerinin adları şu şekildedir: Şeyhü'l-İslâm Hoca Sadeddin, Şem'î, Sinân İzzî, Feyzî, Visâlî, Ebî Mustafa b. Muhammed, İbn-i Bâlî, Abdurrahmân ed-Darîr (mensur). Daha geniş bilgi için bakınız: "Mütercimi Belli Olmayan

esalarıyla ilgili tartışmalı konularında verdiği pratik bilgilerle medreselerde okutulmuş ve ezberletilmiştir.¹⁶

Kasîde-i Emâlî'nin bu derece büyük bir ilgiye mazhar olmasında hiç şüphesiz İslam akaidine dair önemli konuları manzum ve özlü bir şekilde anlatmasının önemli bir payı vardır. Risalede sırasıyla Allah (zâtî ve sübutî sıfatlar üzerinde durulmuş), nübüvvet (Hz. Peygamber'in yüceliği ve mi'rac hadisesi anlatılmış), evliyanın kerametleri (keramet konusunun hak olduğu vurgulanmış), dört halife ve Hz. Aişe ile Hz. Fatma'nın faziletleri, iman (mukallidin imanın muteber olduğu, Allah'ı akılla bilmek gerektiği, Allah'ın azabının gerçekleşmesi anında yapılan imanın geçerli olmadığı, zina ve adam öldürmenin kişiyi dinden çıkarmayacağı, kendinde değilken söylenen sözlerden ötürü kişinin kâfir olmayacağı gibi tartışmalı konulara açıklık getirilmiş), âlem, kabirde sorgu ve kabir azabı, ahiret (hesap günü, sırat ve Hz. Peygamber'in sefaati, kimlerin cennete ya da cehenneme gideceği gibi konular üzerinde durulmuş) ve okurlardan istenen duaya yer verilmiştir.

b. Terceme-i Kasîde-i Emâlî¹⁷

Şem'ullah, Şem'î Çelebi, Mevlânâ Şem'î, Molla Şem'î, gibi lakaplarla şöhret bulan Mustafa b. Muhammed Efendi; yani Şem'î (ö. 1602'den sonra), telif, tercüme ve şerh olmak üzere üç farklı alanda eserler vermiş önemli bir şahsiyettir. İlk eseri *Şerh-i Gülistân*'la (976/1568) son eseri *Şerh-i Mahzenü'l-Esrâr* (1011/1603) arasındaki 35 yıllık süreçte biri telif, on biri şerh, üçü de tercüme olmak üzere toplam on beş eser kaleme almıştır. Şerhleri arasında

Mensür Bir Kasîde-i Emâlî Tercümesi", *Journal of Turkish Language and Literature*, V. 1, Issue:1, Summer 2015, s. 11-12.

¹⁶ Özbek, a.g.m., s. 269.

¹⁷ *Kasîde-i Emâlî*'nin Türkçe tercümeleri üzerine 2016 yılında Mevlüt İlhan tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Kasidenin bütün Türkçe tercümelerini kapsadığı için söz konusu tez, bu alanda çalışacaklar için oldukça faydalı bilgiler içermektedir. Titiz bir çalışmanın ürünü olduğu anlaşılan tezde Şem'î'nin tercümesi de yer almakta; ancak tek bir eser değil de bütün tercüme göz önüne alındığı için genel bir inceleme yapılmış haliyle de Şem'î'nin eseri üzerinden bakacak olursak önemli konulara değinilememiştir. Buna ek olarak tezde bazı okuma hataları ile nüsha tercihleri ve farklarının belirtilmesi konusunda da birtakım eksiklikler vardır. Sağlam nüshalara başvurup nüsha farklarını belirtme ve Şem'î gibi önemli bir şârihin mütercimlik yönünü daha detaylı açıklayabilmek için onun bu eseri yeniden ele alınmıştır. Daha geniş bilgi için bakınız: Mevlüt İlhan, *Kasîde-i Emâlî'nin Türkçe Tercümeleri*, Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize 2016.

Mesnevî-i Ma'nevî, Bostân, Gülistân, Bahâristân, Mantku't-Tayr ve *Hâfız Divânı* gibi her biri ayrı birer başyapıt olan önemli eserler bulunmaktadır.¹⁸

Şerh edebiyatının en velûd isimlerinden olan Şem'î ve eserleri hakkında bugüne kadar birçok önemli çalışma yapılmıştır. Bunlardan ilki ve şair Şem'î ile şârih Şem'î'nin ayrı kişiler olduğunu ortaya çıkarması bakımından belki de en önemlisi olan İsmail Ünver'in "Şem'î Şem'ullâh" başlıklı makalesinde¹⁹ *Terceme-i Kasîde-i Emâlî* hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu tercümeyle dair ilk bilgiler Şeyda Öztürk'ün hazırladığı doktora tezinde yer almakla birlikte bu çalışmada söz konusu eserin tercüme değil şerh olduğu ileri sürülmüştür.²⁰ Sonraki çalışmalarda²¹ Öztürk'ün tezi mehaz olarak alınmış ve *Terceme-i Kasîde-i Emâlî*'den şerh olarak söz edilmiştir. Ancak 2014 yılında tamamlanan *Şem'î Şem'ullâh ve Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr'ı (İnceleme-Tenkitli Metin)* başlıklı doktora tezinde Şem'î'nin, *Kasîde-i Emâlî*'yi şerh değil tercüme ettiği ortaya çıkarılmıştır.²²

Kasîde-i Emâlî'nin 66-68 beyit arasında olduğu kabul edilmektedir. Şem'î'nin yaptığı tercümede ise kaside, bazı nüshalarda farklılık göstermekle birlikte çalışmamıza temel aldığımız nüshalarda 67 beyit uzunluğundadır. Ancak Şem'î, kasidenin her bir beytini birer beyit yerine dört mısralık bendlerle tercüme etmiş; haliyle de kaside 67 beyitken tercümesi 67 bent olmuştur. Şem'î ayrıca tercümesinin başına 4 beyitlik Arapça bir mukaddime ile sonuna da 5 bentlik hatime ekleyerek eserin uzunluğunu 72 bende çıkarmıştır.

72 bentlik bu eser, hem tercüme tekniği hem de içeriği bakımından önemli özellikler taşımaktadır. Tercümede ilk dikkati çeken durum, kullanılan nazım şeklidir. Zira mütercim, bir kasideyi yine aynı nazım şekli yerine müzdevic

¹⁸ Şem'î'nin hayatı ve eserleri hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Taner Gök, *Şem'î Şem'ullâh ve Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr'ı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2014.

¹⁹ İsmail Ünver, "Şem'î Şem'ullâh", *Türk Dili*, Cilt: XLIX (Yıl:34), Sayı: 397, Ocak 1985, 38-43.

²⁰ Şeyda Öztürk, *Şem'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevî Şerhi)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2007, s. 103-105.

²¹ Bu çalışmalara örnek olarak şu tezler verilebilir: Abdülkadir Dağlar, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin Sözlük)*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri 2009; Turgut Koçoğlu, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri 2009; Mehmet Nuri Çınarcı, *Mustafâ Şem'î'nin Şerh-i Divan-ı Şâhî Adlı Eseri: İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük*, Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anbilim Dalı, Van 2011; Muhittin Turan, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mantku't-Tayr*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana 2014.

²² Gök, a.g.t., s. 105-107.

murabba nazım şekliyle tercüme etmiştir. Yani tercümenin kafiyelenişi aaaa/bbba/ccca/ddda şeklinde eserin sonuna kadar sürüp gitmektedir. Her bir beyit bir bentle tercüme edilmiş, böylelikle eser, 67 bent uzunluğundaki bir müzdevic murabba özelliği kazanmıştır. Aşağıdaki örnekte kasidenin ilk üç beytinin Şem'î tarafından yapılan tercümesine dikkat edildiğinde ilk bendin kendi arasında, diğer bentlerin de ilk üç mısramın yine kendi arasında, son mısraların ise ilk bentle aynı kafiyeye sahip olduğu görülecektir:

Sirâcü'd-dîn Emîn Ūşiyü vâli

Kitâbı içre k'adıdur Emâli

İdüp tevḥîd ile bed'-i makâli

Qılupdur nazm çün nazm-ı le 'âli

Bu güne ḥâkim ü ma' bûd u ḥâlîk

Ezeldür kim 'ademden zâtı sâbîk

Hem anuḡ lâyıķı her vaşfi fâyıķ

Bulupdur zât-ı pâķinde kemâli

Ḥayâtı kendüden zâtiyle kâ'im

Müdebbirdür umûr-ı ḥalķa dâ'im

Qader anuḡ kamu aḫvâle 'âlim

Cihânda ṡoludur qahr u celâli

Farklı tercümeleri olan *Kasîde-i Emâlî*'nin manzum Türkçe tercümelerinden biri de Şeyhülislâm Hoca Sadüddin Efendi'ye aittir. III. Murad'ın isteği üzerine yazılan söz konusu tercüme üzerine bir çalışma yapan Kemâl Edîb Kürkçüoğlu, Sadüddin Efendi'nin, kasidenin kafiyesini ve veznini muhafaza ederek tercümesini yaptığını, bunun ise çok zor bir iş olduğunu özellikle vurgulamıştır. Zira bu şekilde yapılan tercümelerde ya mana ya da nazım konusunda bazı aksaklıkların olması neredeyse kaçınılmaz bir durumdur. Ancak Sadüddin Efendi'nin yaptığı tercümede bu türden aksaklıklar hemen hemen yok gibidir.²³ Manzum bir eseri veznini ve kafiyesini muhafaza ederek tercüme etme yeteneğini tıpkı *Tacü't-Tevârih* sahibi Hoca Sadüddin Efendi gibi

²³ Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 3.

Şem‘î de göstermiştir. Tercümede “mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün” vezni ve “lâm” kafiyesi kullanılarak eserin aslına sadık kalınmıştır.

Terceme-i Kasîde-i Emâlî’deki önemli hususlardan biri ise Şem‘î’nin eserini hem şerh hem de tercüme olarak adlandırmasıdır. Eserin 68. bendi incelendiğinde mütercimın eserini önce tercüme sonra ise şerh olarak nitelediği görülecektir:

Bihâmîdî’llâh ki bâ-ğayr u selâma

İrişdi terceme uş ihtimâma

Belî bu dürre şerh olup bu nâme

Virür her ‘uğdesine inhilâli

Bentteki bağlamdan anlaşılacağı üzere Şem‘î, “terceme” ve “şerh”i aynı anlama gelecek şekilde kullanmıştır. Ancak buradan hareketle Şem‘î’nin bir karışıklık yaşadığını düşünmemek gerekir. Çünkü tarihî dönemlere bakıldığında “tercüme”nin farklı çağrışımları olduğu, günümüzde ise anlam daralmasına uğradığı anlaşılmaktadır. Günümüzde “çeviri”²⁴, “bir metin veya sözü bir dilden başka bir dile çevirme, çeviri”²⁵ gibi anlamlara sahip olan bu kavram örneğin Mütercim Âsım Efendi tarafından, “Bir lisânı âher ile *tefsîr ve beyân* eylemek ma‘nâsnadır.”²⁶ şeklinde tanımlanmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere tercüme, kuru bir çeviriden ziyade aynı zamanda bir yorum ve açıklama işidir. Nitekim gelenekte tercümenin ne olduğu konusunda aşağıdaki alıntı oldukça dikkat çekicidir:

“Klasik tercüme bugünkü tercüme anlayışından hayli farklı olarak aynı zamanda bir şerh, bazen de bir telhistir. Buna mütercimın aynı zamanda müellif olarak davranması da diyebiliriz; tercüme ettiği metin üzerinde döneminin ihtiyaç ve icbarlarını hesaba katar, arayışlarına işaret eder, bir bakıma metni o güne getirir. Bu sebeple klasik tercümelemleri ilim ve fikir tarihi zaviyesinden okurken mütercimın neleri ilâve ettiği, ne türden açıklamalar yaptığı, hangi ifadeleri kuvvetlendirip hangilerini aşağıya çektiği, neleri gizleyip neleri âşikâr kıldığı dikkatle takip edilmelidir. Mütercim bazen “limütercimihî”, “li’l-

²⁴ TDK Büyük Türkçe Sözlük.

²⁵ İlhan Ayverdi, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, C. 3, 4. Baskı, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2011, s. 3164.

²⁶ Mütercim Âsım Efendi, “et-tercemet”, *el-Okyânüsu’l-Basît fî-Tercemeti Kâmüsi’l-Muhîr V*, (Yayına haz.: Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi), İstanbul 2013, s. 4878.

mütercim” kaydını koyarak kendisine ait kısımlara işaret eder ama bu ya nadirdir ya da uzun ekler için geçerlidir.”²⁷

Bu zaviyeden bakıldığında Şem'î'nin *Kasîde-i Emâlî* tercümesinin günümüzdeki tercüme anlayışının dışında olduğu görülecektir. Zira Şem'î, söz konusu kasideyi birebir çevirmemiş; bunun yerine kasidenin dörtlükler halinde Türkçe söyleyişlerini yapmıştır. Burada “Türkçe söyleyiş”le Yahya Kemal'in *Rubâiler ve Hayyam Rubâilerini Türkçe Söyleyiş* adlı eserindeki usulü kastedilmektedir. Yahya Kemal, adı geçen eserinde öncelikle Hayyam'ın rubailerinin Türkçeye olduğu gibi çevrildiğinde ne kadar anlamsızlaştığını göstermiş; sonrasında ise şiirde asıl önemli olanın mana olduğunu bu nedenle de tercüme yapılırken şiirdeki mananın Türkçede nasıl söyleneceğine dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁸ Hilmi Ziya Ülken de “*Tercümenin yalnız bir nakil işi olmayıp, adeta yeni bir eser vermek olduğu ekseriya unutulduğu için cümleler aynen çevrilmekte ve Türkçe üsluba sokulmamaktadır.*”²⁹ şeklindeki ifadeleriyle tercümenin bu yönüne dikkatleri çekmiştir.

Şem'î'nin, günümüz tercüme anlayışından farklı bir usul kullandığı yukarıdaki izahlardan anlaşılmaktadır. Bahsi geçen usulün gelenekteki yerinin tespiti ise *Terceme-i Kasîde-i Emâlî* hakkındaki bilgilerin sağlam bir temele oturması bakımından önemlidir. Bu konuda Agâh Sırrı Levend'in aşağıdaki sınıflaması aydınlatıcı bilgiler içermektedir:

“Eski edebiyatımızda “terceme”, bugünkü “çeviri”yi aşan geniş bir anlam taşır. Tercümenin şu biçimlerini görmekteyiz:

- a) Aslını bozmamak için kelime kelime yapılan çeviriler,*
- b) Kelime kelime olmamakla birlikte, aslına uygun yapılan çeviriler,*
- c) Konusu aktarılarak yapılan çeviriler,*
- ç) Genişletilerek yapılan çeviriler.*

²⁷ İsmail Kara, *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz*, 2. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, s. 123.

²⁸ Yahya Kemal, *Rubâiler ve Hayyam Rubâilerini Türkçe Söyleyiş*, İstanbul Fetih Cemiyeti, 3. Baskı, İstanbul 1998, s. 109-111. Yahya Kemal, Hayyam'ın “An kasr ki ber çerh hemî zed pehlû / Ber dergeh-i û şehan nihâdendî rû” beytinin, Türkçe söyleyişin feda edilerek yapılacak çevirisinin “O kasr ki felekle omuz öpüşürdü ve onun kapısına şahlar yüzlerini sürerlerdi” şeklinde anlamsız olacağını vurgulamıştır. Ancak Türkçe söyleyişe dikkat ettikten sonra aynı beyti şu şekilde tercüme etmiştir: “Bir kasr idi çekmiş göğe bürc ü bârû / Şehler yere yüz sürdüğü bir basr idi bu”

²⁹ Hilmi Ziya Ülken, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 259

En eski Kur'an çevirileri birinci biçimdedir. Eski nüshalarda, Arapça metnin altına Türkçesinin kelime kelime kırmızı mürekkeple yazıldığı görülür. Sonradan ikinci biçim kabul edilmiştir. Bu gibi çevirilerde, kutsal olan Kur'an'ın anlamını bozmamak düşünülmüştür... Konusu aktarılan eserler de çoktur. Yazar eseri cümle cümle Türkçeye çevirmez de, kavrayabildiği biçimde anlamını aktarır. Dördüncü biçim daha çok edebî eserlerde görülür. Şair kaynak olarak aldığı eseri, olduğu gibi çevirmeyi aslâ düşünmez. Kendini asıl esere bağlı saymaz.”³⁰

Yukarıdaki izahlar ışığında *Terceme-i Kasîde-i Emâlî*'nin üçüncü biçime dâhil olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Şem'î, Üşî'nin bir beyitte söylemek istediğini bende yayararak anlamı anlaşılır bir şekilde vermeye çalışmıştır. Örneğin *Kasîde-i Emâlî*'nin ilk iki beytinin farkı kişilerce yapılmış Türkçe tercümelemleri şu şekildedir:

“1. *Bu kul, tevhid konusunda (sözleri) şiir (şeklinde) inci gibi dizdiği Bed'ü'l-Emali adlı eserinde der ki:*

2. *Yaratıkların ilahı Allah kadimdir ve kemal sıfatlarla muttasıfır.”³¹*

Bu beyitleri Hoca Sadüddin Efendi, manzum olarak şu şekilde tercüme etmiştir:

“*Bu sözle eylerem bed'-i Emâlî
İdüp Tevhîd için nazm-ı leâlî
Îlâh-ı halk Mevlâmız kadimdir
Anın her vasfının vardır kemâlî”³²*

Yine aynı beyitlerin adı bilinmeyen bir mütercim tarafından yapılan mensur tercümesi ise şöyledir:

“*Emâlî kitâbınınuñ ibtidâsında ma'bûdun bi'l-ħaḫḫ kavli incüye beḫzeri kelâm-ı nazmîle Rabb te'âlâyı birlemek içündür diyecegi gelecekdür ğâfil olma ey tâlib.*

³⁰ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Baskı, Ankara 1988, s. 80-81.

³¹ Kasidenin tercümesinin tamamı için bakınız: Muhit Mert, “Oşlu Din Âlimi Ali B. Osman ve Bed'ü'l-Emâlî Adlı Eseri Bağlamında İtikadî Görüşleri”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IV, S. 7-8, 2005/1-2, ss. 7-32.

³² Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 4.

*Cemî' maḥlûkuḡ ḡaḡḡ ile Ma' bûd ki bizim Ḥakîm-i Nâşırımuzdur
Ḥadîmdür. Cemî' 'âlem yoġiken ol var idi. Varlıġının evveli yoġdur. Ve
daġi ma' bûdun bi'l-ḡaḡḡ cemî' kemâl şıfâtlar ile muttaşıfdur.”³³*

Şem'î'de ise söz konusu beyitlerin tercümesi aşağıdaki gibidir:

*Sirâcü'd-dîn Emîn Ūşiyü vâlî
Kitâbı içre k'adıdur Emâlî
İdüp tevḡîd ile bed'-i makâlî
Ḥılupdur nazm çün nazm-ı le 'âlî*

*Bu ġüne ḡâkim ü ma' bûd u ḡâlîḡ
Ezeldür kim 'ademden zâtı sâbîḡ
Hem anuḡ lâyıḡı her vaşfi fâyıḡ
Bulupdur zât-ı pâḡinde kemâlî*

Bu örneklerde görüleceği üzere beyitlerin aslına ve günümüz Türkçesine en yakın tercümesini Hoca Sadüddin Efendi yapmıştır. Şem'î'ninki de manzum olmasına rağmen beyitler, tıpkı mensur tercümede olduğu gibi anlam genişletilerek ve eklemeler yapılarak tercüme edilmiştir. Eserin hatime bölümündeki “*Belî bu dürre şerḡ olup bu nâme / Virür her 'uḡdesine inḡilâlî*” ifadelerinden anlaşıldığına göre Şem'î, eseri genişleterek aslında onun daha anlaşılır olmasını hedeflemiştir. Bunun sebebinin kasidenin içeriğinin çok derin ve yoġun olmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. İslâmın birçok önemli ve bazıları günümüzde bile tartışmalı olan meselelerini hem manzum olarak tercüme edip hem de söz konusu meseleleri anlaşılır hale getirmek için böyle bir yol izlenmesi bir gerekliliğin sonucu olsa gerektir.

Şem'î, beyti bendle tercüme edip daha detaylı bilgiler vermeye çalışırken kasidenin özünden uzaklaşma tehlikesine düşmemiştir. Çünkü yaptığı eklemeler genellikle anlamı pekiştirme özelliğine sahiptir. Örneğin kasidenin 6. beytinin “*صفات الله ليست عين ذات / ولا غيرا سواه ذا انفصال*” anlamı “*Zatî ve fiilî sıfatlarının hepsi*

³³ İlhan, a.g.m., s. 13-14.

*kadimdir ve yok olmaktan korunmuşlardır*³⁴ şeklindedir; Şem‘î, bu beyti aşağıdaki şekilde tercüme etmiştir:

*Şıfât-ı zât [u] ef‘âlîüñ tamâmet
 Kadîmü zâta lâzım oldu elbet
 Anuñla kâ‘im oldu eylemez şet
 Ki ya‘nî zâtdan bulmaz zevâli*

Burada dördüncü mısradaki geçen “ya‘nî” ifadesinin üzerinde özellikle durmak gerekir. Şerh edebiyatına ait eserlerde belli bir sıra takip edilir ve genellikle eserin tercümesi ve gramatikal izahları yapıldıktan sonra ele alınan parçada aslında ne anlatıldığı izah edildiği açıklama bölümüne geçilir. Birçok şerh metninde şârihler bu geçişi “ya‘nî” ile sağlayıp açıklamalarına bu kelimeyle başlamışlardır. Aynı durum Şem‘î’nin şerhleri için de geçerlidir. Burada ise “ya‘nî” kelimesi şerhlerdekine benzer bir görevde kullanılarak mütercimim üçüncü mısradaki söylediği anlamı daha belirgin hale getiren dördüncü mısraın başında yer almıştır.

Beyti beyit yerine genişleterek tercüme etme Şem‘î’ye özgü bir durum değildir. *Kaside-i Emâlî*’nin diğer manzum tercümelerinde de aynı yöntem uygulanmıştır. Örneğin kasidenin manzum mütercimlerinden Sinan İzzî, mesnevi nazım şekliyle her bir beyti ikişer beyitle tercüme etmiştir. Kasidenin 6. beytinin tercümesi aşağıdaki gibidir:

*Şıfât-ı zâtı vü ef‘âli el-ḥaḳ
 Kadîm ü lâ-yezâlidür muḥaḳḳaḳ
 Te‘âla’llâh zihî üssî sultân
 Ki girmez ḥazretine şeyn ü noḳşân*³⁵

Mekteb-i Sultanî muallimlerinden Hâfız Refî Efendi de *Kaside-i Emâlî*’yi manzum olarak tercüme eden şahıslardan biridir.³⁶ Refî Efendi, eserinin

³⁴ Mert, a.g.m., s. 12.

³⁵ Sinan İzzî, *Terceme-i Kaside-i Emâlî*, Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa 1391, vr. 2a.

³⁶ Bu eserin varlığından Kemâl Edib Kürkçüoğlu’nun yukarıda bahsi geçen makalesi vasıtasıyla haberdar olunmuş ve söz konusu tercüme TDV İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi “297.413 UŞİ.E” kayıt numarasından ulaşılmıştır.

mukaddimesinde Mekteb-i Sultanî'de Aka'id dersinde bu kasideyi işlemek istediğini ancak risalenin tercüme edilmesine rağmen hala içerisinde anlaşılmayan ifadeler bulunduğunu bu nedenle söz konusu elfâz-ı gâmızıyı yani anlaşılması güç kelimeleri açıklığa kavuşturmak için *Kasîde-i Emâlî*'yi manzum olarak tercüme ettiğini söylemiştir.³⁷ Refî Efendi, kasidenin anlaşılabilirliğini artırmak için eserine Sinan İzzî'nin tercümesi ile kasidenin Farsça tercümesi olan *Necm-i Zebrekân*'ı da eklemiştir; yer yer bunlara ve kendi tercümelerine ek olarak manzum şerh ifadelerine de yer vermiştir.³⁸ Refî Efendi'nin mukaddimedeki sözleri, neden birebir tercüme değil de tafsilat vermeye yönelik tercüme yapıldığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Yani birçok mütercimi aynı eseri yeniden tercüme etmeye sevk eden durum, kendisinden önce yapılan tercümelelerdeki eksik ya da muğlak ifadeleri giderme çabasıdır denilebilir.

Terceme-i Kasîde-i Emâlî'nin kafiye ve vezin konusunda, bazı küçük aksaklıkların haricinde başarılı bir risale olduğunu söylemek mümkündür. Çoğu bentte redife yer verilmeyen eserde müesses (ör. 35, 36), mürdef (ör. 37, 50), mücerred (24, 27) ve mukayyed (8) gibi farklı kafiye çeşitleri kullanılmıştır. Ancak aşağıdaki gibi kafiye kusurlarına da rastlanmaktadır. Burada üçüncü mısradaki "melekler" kelimesinde revî harfinin, kelimenin son asıl harfi olması kuralına uyulmamıştır:

Ķamuya farzdur kim her peyam-ber
İnanyla biri Ķalmaya münker
Kirāmen kātibīn olan melekler
Hem inüp çıĶduđına bi't-tevāli

c. Terceme-i Kasîde-i Emâlî'nin Nüshaları

Şem'î, üretken ve ürettikleri ilgiyle takip edilen önemli bir şârih, mütercim ve müelliftir. Öyle ki sahip olduğu 15 eserin toplam nüsha sayısı 600'ün üzerindedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Terceme-i Kasîde-i Emâlî*'nin 13 nüshası bulunmaktadır. Çalışmamız kapsamında bu nüshalardan 11'ine³⁹ ulaşılarak gerekli incelemeler yapılmıştır.

³⁷ Hâfiz Refî, *Kasîde-i Emâlî Terceme-i Manzûmesi*, Mahmud Bey Matbaası, H. 1302, ss. 2-3.

³⁸ Hâfiz Refî, a.g.e., ss. 7-36.

³⁹ Söz konusu nüshalar, aşağıdaki listenin ilk 11 sırasındakilerdir.

Yukarıda bahsedildiği üzere *Kasîde-i Emâlî*'nin toplam beyit sayısı 66-68 arasındadır. Ancak birçok kaynakta bu kasidenin 67 beyit olduğu yönünde ortak bir kanaat vardır. İncelenen *Terceme-i Kasîde-i Emâlî* nüshalarından ikisinde kaside 67⁴⁰, birinde 66⁴¹, yedisinde ise 64 beyit⁴² olarak alınmıştır. Nüshalardan birinde ise⁴³ eserin ilk 12 beyti eksiktir; buna ek olarak devam eden beyitlerde diğer nüshalarda bulunan 6 beyit yer almamaktadır. *Terceme-i Kaside-i Emâlî*, dört beyitlik Arapça bir mukaddime ile başlamaktadır. Elimizdeki nüshaların dördünde⁴⁴ bu Arapça beyitler yoktur. Bu durumlar göz önüne alındığında mevcut nüshalardan eksik olanlar tenkitli metne dâhil edilmemiş böylelikle çalışmamızın metin kısmı üç nüshaya dayandırılarak oluşturulmuş; nüshalar arasındaki farklar dipnotla gösterilmiştir. Bu nüshalardan ikisi hem Arapça beyitleri içeren hem de 67 beyitten oluşan Süleymaniye Ktp. Tâhir Ağa-Tekke 368⁴⁵ ile Süleymaniye Ktp. Hüdâî Efendi 886-002⁴⁶'dir. Baştan sona neredeyse aynı olan bu iki nüsha, ortak hatalarda da birleşmeleriyle muhtemelen ya birbirinden ya da aynı nüshadan istinsah edilmişlerdir. Ankara Adnan Ötügen İl Halk Ktp. 2238/2 nüshası mevcut eksiklikleri sebebiyle değerlendirmeye alınmamıştır. Geriye kalan nüshalarda ise içerlerinden en sağlam olanı tespit edilmeye çalışılmış; bu yapılırken de T ve H nüshalarındaki hatalı yerleri tamamlayıp tamamlamadıklarına özellikle dikkat edilmiştir. Ağırlıklı olarak bu minval üzere yapılan inceleme sonucunda Süleymaniye Ktp. Nuruosmâniye 2872-007'nin⁴⁷ birçok yerde bahsi geçen nüshaları tamamladığı görülmüş ve değerlendirmeye alınan üçüncü nüsha olmuştur.

Kaside-i Emâlî, kendi içerisinde Allah'ın sıfatları, nübüvvet, iman vs. gibi bölümlere ayrılan bir şiirdir. Süleymaniye Ktp. Tâhir Ağa-Tekke 368 nüshası istinsah edilirken bu bölümlere dikkat edilmiş ve her bölümün başına işlenen konuya göre “Faşlun fî Beyâni'l-Mi' râc, Faşlun fî Beyâni Kerâmati'l-Evliyâ” gibi başlıklar eklenmiştir. Diğer nüshalarda ise bu tarz bir uygulamaya rastlanmamıştır.

Eserin nüshalarının listesi aşağıdaki gibidir:

⁴⁰ 3. ve 6. sıradaki nüshalar.

⁴¹ 7. sıradaki nüsha.

⁴² 1., 2., 4., 5., 8., 9. ve 10. sıradaki nüshalar.

⁴³ 11. sıradaki nüsha.

⁴⁴ 1., 2., 7. ve 11. sıradaki nüshalar.

⁴⁵ Bundan sonra bu nüsha “T” şeklinde kısaltılarak verilecektir.

⁴⁶ Bundan sonra bu nüsha “H” şeklinde kısaltılarak verilecektir.

⁴⁷ Nüsha farkları gösterilirken bu nüsha “N” şeklinde kısaltılarak yazılmıştır.

1. Süleymaniye Ktp. Fâtih 5427: 299×203-198×86 mm. ebadında, meşin cilt, 85a-90a varakları arasında, 21 satır. 1038/1628'de istinsah edilmiştir.
2. Süleymaniye Ktp. Fâtih 5372: 180×133-125×75 mm. ebadında, 105-114 varakları arasında, 15 satır, nesih hat.
3. Süleymaniye Ktp. Tâhir Ağa-Tekke 368: 205×150-140×100 mm. ebadında, 13b-24a varakları arasında, 11 satır.
4. Süleymaniye Ktp. Nuruosmâniye 4906: 55a-63a varakları arasındadır.
5. Süleymaniye Ktp. Nuruosmâniye 2872-007: 62b-70b varakları arasındadır.
6. Süleymaniye Ktp. Hüdâî Efendi 886-002: 236×168-170×91 mm. ebadında, 16-27 varakları arasında, 13 satır, nesih hat.
7. Süleymaniye Ktp. Mehmed Asım Bey 724-009: 205×130-125×85 mm. ebadında, 66-74 varakları arasında, 13 satır, nesih hat.
8. İstanbul Belediyesi Atatürk Ktp. Osman Ergin Yazmaları 625/4: 195x120-140x65 mm. ebadında, 27b-33b varakları arasında, 17 satır.
9. İstanbul Belediyesi Atatürk Ktp. Osman Ergin Yazmaları 1294/6: 170x110-120x70 mm. ebadında, 59b-67b varakları arasındadır.
10. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. T 3080: 34a-53b varakaları arasındadır.
11. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Ktp. 2238/2: 180x110-135x60 mm. ebadında, 31a-37b varakları arasındadır.
12. İzmir Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 1201/1: 205x140 mm. ebadında, 129a-138a varakları arasındadır.
13. Tunus Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 13266: 126a-139a varakları arasında, 17 satırdır.

Sonuç

Aslen bir şârihin kaleminden çıkan *Terceme-i Kasîde-i Emâlî*, iç ve dış yapı unsurları bakımından kıymetdar bir çalışmadır. *Kasîde-i Emâlî* gibi her bir beyti sehl-i mümtenî özelliği gösteren bir risaleyi aslına sadık kalarak tercüme etmek önemli bir haslettir ve Şem‘î adı geçen çalışmasıyla bunu başarmıştır. O, Arapça’da “müfâletün müfâletün fâulün” vezniyle yazılan kasideyi, “mefâîlün mefâîlün feûlün” vezni ve lam kafiyesini kullanarak tercüme etmiştir.

Terceme-i Kasîde-i Emâlî’de hem anlamsal sapmaların olmadığı hem de çeviriye gereksiz eklemelerin yapılmadığı bir tercüme tekniği kullanılmıştır. Eserin her bir beyti, dört mısralık bentlerle tercüme edilmiş; böylelikle kasidenin anlaşılabilirliğinin artırılması hedeflenmiştir. Mütercimim 68. bentteki ifadesinde de görüleceği üzere kasidedeki “ukde” yani anlaşılması güç ifadeler çözümlenmeye çalışılmıştır. Birçok mütercimim tercüme yaparken gerekçe olarak sunduğu bu durumu Şem‘î, genel geçer bir ifade olarak kullanmamış ve kasideyi yerinde eklemeler yaparak tercüme etmiştir.

İçeriğiyle anlaşılır olmanın hedeflendiği ve bunda da başarılı olan tercümede şiirsellikten uzaklaşılmamıştır. Şem‘î, tercümesinde nazım tekniği, vezin, kafiye ve ahenk gibi şiirin dış yapı unsurlarını her eserde görülebilecek küçük aksaklıkların haricinde başarılı sayılabilecek bir şekilde kullanmıştır. Tanınmış bir şârih olmasının yanı sıra *Tuhfetü’l-Âşıkîn* adlı eseriyle müellif yönünü ortaya koyan Şem‘î, *Terceme-i Kasîde-i Emâlî*’yle mütercimlik ve şiir tekniği konusundaki başarısını da yansıtmıştır.

Terceme-i Kasîde-i Emâlî, mevcut Türkçe *Kasîde-i Emâlî* tercümeleleri arasında kasidenin veznini ve kafiyesini koruması bakımından önemli bir yere sahip olmasının yanı sıra murabba nazım şeklinin kullanılmasıyla da kendisine has bir özellik kazanmıştır. Zira mevcut manzum tercümelelerde bu nazım şeklinin kullanıldığı örneklere rastlanmamıştır.

Kaynakça

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, c. 3, 4. bs., İstanbul, Kubbealtı Yayınları, 2011.

Çınarcı, Mehmet Nuri, “Mustafa Şem'î'nin Şerh-i Divan-ı Şâhî Adlı Eseri: İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anbilim Dalı, Van, 2011.

Dağlar, Abdülkadir, “Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin Sözlük)”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2009.

Gök, Taner, “Şem'î Şem'ullâh ve Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr'ı (İnceleme-Tenkitli Metin)”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2014.

İlhan, Mevlüt, “Kaside-i Emâlî'nin Türkçe Tercümelere”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize, 2016.

_____, “Mütercimi Belli Olmayan Mensûr Bir Kasîde-i Emâlî Tercümesi”, *Journal of Turkish Language and Literature*, v. 1, issue: 1, Summer 2015.

Kara, İsmail, *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz*, 2. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2013.

Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, 2. bs., İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.

Kürkçüoğlu, Kemâl Edîb, “Lâmiyye-i Kelâmiyye”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 3, s. 1, 1954.

Levend, Ağâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3. bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.

Mert, Muhit, “Oşlu Din Âlimi Ali B. Osman ve Bed'ü'l-Emâlî Adlı Eseri Bağlamında İtikadî Görüşleri”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. IV, s. 7-8, 2005/1-2.

Mütercim Âsım Efendi, “et-tercemet”, *el-Okyânûsu'l-Basît fî-Tercemeti Kâmûsi'l-Muhît V*, yay. haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul, 2013.

Özbek, Durmuş, “El-Ûşî ve ‘Kasidetü’l-Emâlî”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 5, 1995.

Sinan İzzî, *Terceme-i Kaside-i Emâlî*, Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa, 1391.

Toprak, Mehmet Sait, “Ûşî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 42, Ankara, 2012.

_____, “Hadîste Derlemecilik Devrinin Başlaması ve Ûşî'nin Nisâb'ül-Ahbâr'ı”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2005.

Turan, Muhittin, “Şem‘î Şem‘ullâh Şerh-i Mantıku't-Tayr”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana, 2014.

Ülken, Hilmi Ziya, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

Ünver, İsmail, “Şem‘î Şem‘ullâh”, *Türk Dili*, c. XLIX, yıl 34, sayı: 397, Ocak 1985.

Yahya Kemal, *Rubâiler ve Hayyam Rubâilerini Türkçe Söyleyiş*, 3. bs., İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti, 1998.

Yazıcı, Tahsin “Fergana”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 12, Ankara, 1995.

Metin⁴⁸

13b

**Terceme-i 'Aķā'id-i Lāmiyye Li-'Aliyyi İbni 'Osmāni'l-Üşî 'Alā
Mezheb-i Māturidiyye Raħimehu'llāh****Bismi'llāhi'r-raħmāni'r-raħīm**

İlāhun mālīkun mevle'l-mevālī
 Lehu vaşfu't-tekebbiru ve't-te'ālī
 İlāhun lā yunāzi' uhu şerīkun
 Ve yaħluķu mā yeşāu' bilā mişālī
 Celīlun celle'an şibhin ve mişlin
 'Azīzun 'azze'an 'ammin ve ħālī
 Ve eyķın enne kulle ħalkı fānin⁴⁹
 Ve yebķā vechu rabbike zü'l-celālī⁵⁰

يقول العبد في بدء الأمالي / لتوحيد بنظم كالآلي

1. Sirācü'd-dīn Emīn Üşiyü vālī
 Kitābı içre k'adıdur Emālī

14a

İdüp tevĥīd ile bed'-i makālī
 Kılupdur nazm ħün nazm-ı le'ālī

Faşlun fi Beyāni'l-İlāhiyyāt

إله الخق مولانا قديم / و موصوف بأوصاف الكمال

2. Bu gūne ħākim ü ma' būd u ħālīķ
 Ezeldür kim⁵¹ 'ademden zātī sābīķ
 Hem anuĭ lāyīķı her vaşfi fāyīķ
 Bulupdur zāt-ı pāķinde kemālī

⁴⁸ Metin içerisinde varak numaraları verilirken Süleymaniye Ktp. Tâhir Aġa-Tekke 368 nüshası esas alınmıştır.

⁴⁹ "1. Allah her şeyin sahibidir, büyüklük ve azamet O'nun vasfıdır; 2. İlahtır ve ortağı yoktur, istediği her şeyi benzersiz yaratır; 3. Celildir, eşi benzeri yoktur, azîzdir, amca ve dayıya ihtiyacı yoktur; 4. Şüphesiz ki bütün varlıklar fânîdir."

⁵⁰ "Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zatı baki kalacaktır." Rahman Sûresi 27. Ayet.

⁵¹ kim J ki T, H

هو الحي المدبر كل أمر / هو الحق المقدر ذو الجلال

3. Hāyātı kendüden zātıyla kâ'im
Müdebbirdür umūr-ı hālka dā'im
Kader anuñ kamu ahvāle 'ālim
Cihānda toludur kahr u celāli

مرید الخیر والشر القبیح / ولكن ليس يرضى بالمحال

4. Bed ü nik ihtiyāriyle oldu çün var
Vuḫū'-ı hayr u şerri oldu h'āstār
Velī rāzī degül nehy itdi tekrār
'İḫāb icāb iden her sū'-i hālī

14b

Faşlun fi Beyāni'l-Esmā'i ve's-şifāt

صفات الله ليست عين ذات/ و لا غيرا سواه اذا انفصال

5. Terādüf ism-i zātıyla şifāta⁵²
Muḫāl oldu pes olmaz 'ayn-ı zāta
Velī gayriyyeti irüp şebāta
Degül şol ḫadde k'ola infişāli

صفات الذات والأفعال طرا / قديمات مصونات الزوال

6. Şifāt-ı zāt⁵³ [u] ef' ālüñ tamāmet
Kādīmü zāta lāzım oldu elbet
Anuñla kâ'im oldu⁵⁴ eylemez şet
Ki ya' nī zātdan bulmaz zevāli

نسمي الله شئا لا كالأشياء/ و ذاتا عن جهات الست خالي

7. Olur Ḥaḫ şey'-i zātıyla müsem mā
Degüldür sār eşyā gibi ammā
Ki ol ḫālīk sivā maḫlūḫı⁵⁵ cemmā
Hem anuñ şeş cihetden zātı hālī

⁵² Terādüf ism-i zātıyla şifāta] Terādüf ism-i şifātıyla zātına T

⁵³ Şifāt-ı zāt] Şifātü'z-zāt H

⁵⁴ oldu] andan N

⁵⁵ maḫlūḫı] maḫlūḫ T, H

وليس الاسم غيرا للمسمى / لدى أهل البصيرة خير آل

15a

8. Degüldür zāta ğayr ism oldı bil ‘ayn
Ki anlarda vürüd-ı hükme yoğ beyn
Eşah mezheb budur kıldı bunı zeyn
Başiret ehli hayr-ālün mađālî

Faşlun fî Beyāni Şıfātî'n-Neġāyıs

وما إن جوهر ربي و جسم/ ولا كل و بعض ذو اشتمال

9. Tenāhî vü taĥayyüz⁵⁶ yok Hudāya
Degil terkîb ü⁵⁷ cüz olmaz sivāya
Pes olmaz cevher ü⁵⁸ cism aña māye
Daĥı yoğ küll ü ba‘ zuĥ iddiĥālî

وفي الأذهان حق كون جزء/ بلا وصف التجزي يا ابن خالي

10. Vücüdî bî-tecezzî cüz'ün el-ĥaĥ
Ķamu ezhānda şābitdür muĥaĥĥaĥ
Ki faẓl ehli anı fehm itmege ĥaĥ⁵⁹
Ķılur noĥtayla ta‘ bîr ü⁶⁰ mişālî

وما القرآن مخلوقا تعالى / كلام الرب عن جنس المقال

11. Kelāmu'llāh degüldür emr-i maşnū‘
Degül hem şavt u ĥarfden lafz-ı mesmū‘

15b

Kelām-ı nefsidür olması memnū‘
Ĥaĥ ehli içre nāsuĥ cins-i ĥālî

⁵⁶ taĥayyüz] taĥayyür H

⁵⁷ ü] -T

⁵⁸ ü] -H

⁵⁹ ĥaĥ] ĥaĥ N

⁶⁰ ü] -T, H

ورب العرش فوق العرش لكن/ بلا وصف التكن و اتصال

12. Mufavvağ olduğu ‘ arş üzre Raḥmān
Tevellī vü ‘ ulüvvī vaşf ile dān
Temekkün vaşfı ile gerçi nādān
İder isnād-ı vaşfa ittişāli

وما ال التشبيه للرحمن و جهها/ فصن عن ذاك أصناف الأهالي

13. Şebîhi yoğ Ḥaḳuḳ her dü⁶¹ cihānda
Ḳomaz teşbîhe yol ‘ aql ehli cānda
Şaḳın dīn ehlinüḡ her şımfın andan
Ḳamunuḡ tā ki ḡayr ola maḳāli

وما يمضي على الديان وقت / و أحوال و أزمان بحال

14. Ne evḳāt u ne ezmān u ne ācāl
Ne ḡayr-ı rāsıḡ evşāf a‘ nī aḡvāl
Mürür itmez Ḥudā üzre be-her ḡāl
Ki ḡādīsle ḡadīmüḡ yoğ diḡālī

ومستغن إلهي عن نساء / و أ ولاد إناث أو رجال

16a

15. Müberrādur çün Allāh iştiḡādān
Muḡāl aḡa cüz olmaḡ hem sivādān
Münezzehdür pes evlād u⁶² nisādān
İnāşīdür olaruḡ ger ricālī

كذا عن كل ذي عون و نصر/ تفرد ذوالجلال و المعال

16. Çün icābı vü sülbi vaşfa şāḡıb
Özidür lābūd oldı ferd ü ḡālīb
Degüldür ‘ avn ü⁶³ nuşret ḡayra rāḡıb
Ḳamudandur çü müstaḡnī vü ‘ ālī

⁶¹ dü] dem T, H

⁶² u] -T, H

⁶³ ü] -T, H

Faşlun fî Beyâni Şıfâtı'l-Ef'âl

بميت الخلق قهرا ثم يحيي / فيجزئهم على وفق الخصال

17. Kılur qahrı yüzinden hâlkı ifnâ
Cezâ için hem ider sonra ihyâ
İdüp kamuya 'adl ü hükmin icrâ
İrer her birinüñ vefk-i hışâli

لأهل الخير جنات و نعمى / وللكفار إدراك النكال

18. Virüp hayr ehline cennât-ı 'uzmâ
İderler anda 'ıyş u nüş u na' mā

16b

Velî idrâk olup küffâra me'vâ
Kılur anlara envâ'-ı nekâli

ولا يفني الجحيم و لا الجنان / ولا أهلها أهل انتقال

19. Fenâ yokdur ne nâr u ne cahîme
Ne cennâta ne andağı na'îme
Olar hem dağı me'vâ olsa kime
Muħalled qalur itmez intikâli

Faşlun fî Beyâni Rû'yetu'llâhi Te'âlâ

يراه المؤمنون بغير كيف / وإدراك و ضرب من مثال

20. Görür mü'minler ol sulţânı ol dem
Velî bî-irtisâm-ı şüret ey'am
Vuķûf-ı haddsüz olmazsuzın hem
Şu'â'-ı ayn-ı re'yinüñ visali

فينسون النعيم إذا رأوه / فيا خسران أهل الاعتزال

21. Liķâsı k'oldı nu'mānuñ 'azîmi
Anuñla unudalar her na'îmi
Velî görmeye ol vech-i kerîmi
Qabûl iden tarîk-i i'tizâli

17a

وما إن فعل أصلح ذو افتراض / على الهادي المقدس ذي التعال

22. Degül vâcib ki kullarıçün Allāh
Ri‘āyet kıla eslaḥ fi‘li ol⁶⁴ şāh
Çi ger fażliyle mü‘min luḥfına rāh
Bulur ‘adliyle hem kibr ibtizālī

Faşlun fi Beyāni’l-Nübüvvet ve’l-Melā’iketi

وفرض لازم تصديق رسل / وأملاك كرام بالتوال

23. Ḳamuya farzdur kim her peyam-ber⁶⁵
İnanıyla biri qalmaya münker
Kirāmen kātibin olan melekler
Hem inüp çıqduğına bi’t-tevālī

Faşlun fi Beyāni Nebiyyinā Ḥatmi’r-Rüsülü Şalla’llāhu ‘Aleyhi ve Sellem

وختم الرسل بالصدر المعلى / نبي هاشمي ذو جمال

24. Mu‘allā-ḳadr ü⁶⁶ muḥtār u⁶⁷ mü‘eyyed
Beniyy-i Hāşimī ya‘nī Muḥammed
Olupdur ḥatm-i rüsl ol nūr-ı sermed
Ṭolupdur ‘ālem envār-ı cemālī

17b

إمام الأنبياء بلا اختلاف / و تاج الأصفياء بلا اختلاف

25. Muḥaḳḳaḳ muḳtedā-yı enbiyā ol
Re’is-i evliyā vü aşfiyā ol
Ḳamudan fażlı dīn ehl’içre maḳbül
Ebeddür emrinüñ yoḳ iḥtilālī

⁶⁴ ol] ey N

⁶⁵ peyam-ber] peygamber T, H

⁶⁶ ü] -T, H

⁶⁷ u] -T, H

- وباق شرعه في كل وقت/ إلى يوم القيامة و ارتحال
26. Nitekim kıldı dîni nesh-i edyân
Belî bâķîdür anuñ şer' i her an⁶⁸
Anuñ maħkûmıdur her cinn ü insân
Olunca haşre halkuñ irtihali

Faşlun fi Beyâni'l-Mi' rāc

- و حق أمر معراج و صدق/ ففيه نص أخبار عوال
27. Olupdur emr-i mi' rācı muħaķķak
Muṭābıķdur vuķū' a hem muşaddaķ
K'anuñçün naşş-ı aħbār-ı münammaķ
Ne varsa ṭa' n u reddendür ' avāli

وإن الأنبياء لفي أمان/ عن العصيان عمدا و انزعال

- 18a
28. Kebā'irden nebîler oldı ma' şûm
Şaġā'ir sehv iledür ġayr-ı mevĥûm
Hem anlar bulmaduġı daĥı ma' lûm
Nübüvvet zirvesinden⁶⁹ in' izāli

وما كانت نبيا قط أنثي/ ولا عبد و شخص ذو افتعال

29. Nübüvvet muķtezādur vaĥy ü⁷⁰ isnād
Daĥı iṭlāķ u hem bi'd-da' ve işhād
Pes örmez ' avrat u ' abd aña bünyād
Hem ol kim ide re'y-i ifti' āli

و ذوالقرنين لم يعرف نبيا/ كذا اللقمان فاحذر عن جدال

30. Nübüvvet bulmamaķlıķda taħaķķuķ
Yoġ İskenderle Loķmānda teferruķ
Ĥuşuşan ĥükm iden ider taħalluķ
Ĥazer kıl kılma meşķūka cidāli

⁶⁸ T ve H nüshalarında bu mısra ile 56. beytin ilk mısraı yer deġiştirmiş şekilde yer almaktadır.

⁶⁹ zirvesinden] zirvesinde N

⁷⁰ ü] -T, H

وان السحت رزق مثل حل/ وإن يكره مقالي كل قال

31. Hārām uş⁷¹ h̄il gibi Hāqdan kılına
Muqadder rızq olupdur aňlayana
Budur h̄ak buğz ider ger k̄ā'iline
‘Adū-yı H̄ak idüben irticāli⁷²

18b

Faşlun fi Beyāni Nuzūl-i ‘Īsā ‘Aleyhi’s-selām

و عيسى سوف يأتي ثم يتوي/ لدجال شقي ذي خيال

32. Semādan ine ‘Īsā rūy-ı h̄ake
Dürişe neşr-i h̄ükm-i şer‘-i pāke
Virüp Deccāl ehlin hem helāke
Cihāndan⁷³ ref‘ ola h̄ud‘a⁷⁴ h̄abāli

Faşlun fi Beyāni Kerāmati’l-Evliyā

كرامات الولي بدار دنيا/ لها كون فهم أهل النوال

33. Veliden geldi emr-i h̄arḳ-ı ‘ādet
Olardan ya‘nī şābitdür kerāmet
Ki dūnyā içre ol ehl-i sa‘ādet
Bulupdur H̄aḳdan envā‘-ı nevāli

ولم يفضل ولي قط دهرا/ نبيا أو رسولا في انتحال

34. Şerefde olmadı h̄iç bir velīye
Resūle efḫal olmaḳ ya nebīye
Belī şek yoḳ ki metbū‘-ı celīye
İrişmez tābi‘ inüñ intihāli

19a

Faşlun fi Beyāni Fazīleti’ş-Şiddiḳ Raziya’llāhu te‘ālā ‘anhu

وللصديق رجحان جلي/ على الأصحاب من غير احتمال

35. Ebū Bekr ol şeh-i şiddiḳ-i bāhir
Ḳamu şaḫb üzre buldı fazl-ı fāhir
‘Ulūvv-i ḳadri ‘inda’llāh zāhir
Ki yoḳdur ḡayra rüçhān ihtimāli

⁷¹ uş] ḫoş T, H

⁷² 64 ve 65. beyitler N nüshasında, T ve H nüshalarına göre 105. beyitten sonra yer almaktadır.

⁷³ Cihāndan] Cihānda N

⁷⁴ u] -T, H

- وللفاروق رجحان و فضل / على عثمان ذي النورين عالي
 36. ‘Ömer fārūḳ-ı rāh-ı ḥaḳḳ u⁷⁵ bāḩıl
 Olupdur ḳadr ile ‘Oşmāna fāzıl
 Ki Şiddiḳ olduḡında Ḥaḳḳa vāşıl
 Ḥilāfet anda buldı intihāli

- وذو النورين حقا كان خيرا / من الكرار في صف القتال
 37. Ḥayānuḡ kānı Zı'n-nūreyn ‘Oşmān
 ‘Alıyyü'l-Murtażādan buldı rüçḥān
 Ḥadişiyile k'anuḡçün didi *lev kān*
 Anı tafḑil ider ḥayru'l-ehāli

- وللكرار فضل بعد هذا / على الأغيار طرا لا تبال
 19b
 38. ‘Alı kim oldı ricā‘u'l-ḳıtāl ol
 Bulardan şonra oldur fażl-ı maḳbūl⁷⁶
 Ḳamu fażl ehli anuḡla varur yol
 Bu tafḑilinde olma sen mebāli

Faşlun fi Beyāni Fazileti’ş-Şiddiḳa

- وللصديقة الرجحان فاعلم / على الزهراء في بعض لخال
 39. Daḡı Şiddiḳa ya‘nı ‘Ā’işe dān
 Bulupdur ḥazret-i Zehrāya rüçḥān
 Velı ḥaşletlerin ba‘zındadır ān
 Ki bunuḡ daḡı var efḑal ḥilāli

- ولم يلعن يزيدا بعد موت / سوى المكثار في الإغراء غال
 40. Yezide öldüḡünden şonra ümmet
 Recā-yı ‘afv idüp itmedi la‘net
 Meger anlar k’ola miḳşār-ı huz’et
 Daḡı taḫriż⁷⁷-i şerde ḥadde ḡālī

⁷⁵ u] -T, H

⁷⁶ Bu mısırada T, H ve N nüshalarında “oldur” kelimesi yerine “anuḡdur” kelimesi yer almaktadır. Anlamca uygun olan bu kelime vezni aksattığı için diğerk nüshalara da müracaat edilmiş ve “oldur” kelimesinin kullanıldığı görülerek vezin gereği bu tercih edilmiştir.

⁷⁷ taḫriż] taḫriş H

Faşlun fi Beyāni Sıhhati İmāni'l-Muḳallid

وایمان المقلد ذو اعتبار / بأ نواع الدلائل كالنصال

20a

41. Cibāl ehli k'özi bī-fıkr ü⁷⁸ ferdür
 Hâkı bilmekde mü 'min bā-ḥaberdür
 Delā 'il var ki dīni⁷⁹ mu' teberdür
 Kılur ḳat' ile kim seyfüñ nişāli

وما عذر لدي عقل بجهل / بخلاق الأسافل والأعال

42. Şabī ger bāliḡ ola çünki ' āḳil
 Degül ' özr olmaḳ Allāhını cāhil
 Gerek k'anı bile maḥlūḳa cā' il
 Esāfildür olardan ger e' ālī

و ما إيمان شخص حال بأس / بمقبول لفقد الامتثال

43. ' Azābu'llāh ta' ayyün bolduḡı dem
 Degüldür şaḥşuñ imāni müsellemler
 Anuñçün⁸⁰ kim ki⁸¹ ol ḥāletden aḳdem⁸²
 Bulunmamışdur emre imtişāli

وما أفعال خير في حساب / من الإيمان مفروض الوصال

44. ' İbāduñ ḳıldıḡı ṭā' at ü iḥsān
 Ḥisāb olınmaz imānından ey cān
 Bu mefrüz olduḡı ḥāletde k'imān
 Olıcaḳ yoḳ ' amelden intibāli

20b

ولا يقضى بكفر وار تداد / بعهر أو بقتل و اختزال

45. Kebā 'ir irtikābile ' ibāda
 Ne küfre ḥükm olınur ne irtidāda⁸³
 Degül küfr itse ya' nī bi'l-irāde
 Zinā vü ḳatlı ü ḳat' -ı ' uzva māli

⁷⁸ ü] -T

⁷⁹ dīni] imāni T, H

⁸⁰ Anuñçün] Anuñçün T, H

⁸¹ Vezin bakımından gerekli olan bu eke yalnızca Nuruosmaniye 4906 ile Atatürk Kitaplığı 0625 nüshalarında yer verilmiştir.

⁸² aḳdem] muḳaddem T, H

⁸³ Bu mısra vezne uymamaktadır.

- ومن بنو ارتدادا بعد دهر/ يصر عن دين حق ذا انسلال
46. Zâmîrinde kişi ger kıla niyyet
Ki mürted ola âtî vaqtde bir vaqt
Çıkar dîninden ol sâ'atde elbet
Bulundu çünkü 'azm-i intiḡālî
- ولفظ الكفر من غير اعتقاد/ بطوع رد دين باغتفال
47. Hâḡāsuz iḡtiyâr ile gerek ḡul
Diline lafz-ı küfr üzre vire yol
Anı küfr olmaya şansa daḡı ol
Olur kāfir çün itdi iḡtifālî
- ولا يحكم بكفر حال سكر/ لما يهذي ويلغوا بارتجال
48. Dinülmez kāfir ol mest ü tebâhe
Ki bî-fıkr ire fuḡş u laḡv u kāhe
21a
Dir olsa ya' nî küfri bi'l-bedâhe
Çü bî-'aḡl oldı yoḡ dîne⁸⁴ ziyālî
- وما المعدوم مرثيا و شيئا/ لفته لاح في يمن الهلال
49. Degül mer'î-i Hâḡ ma' düm-ı mümkin
Hem aḡa şey' dimez ḡaḡ dîni muḡşın
Ḳılupdur ehl-i Hâḡ bu ḡükme mu' lin
Zuhûra gelmeden⁸⁵ mäh u hilālî
- وغيران المكون لا كشيء/ مع التكوين خذه لا كتحال
50. Muḡâyir oldı icâd ile mevcüd
Müsebbebe sebebdür ḡalk-ı ma'büd
'Amâ-i cehli ref' itmekse maḡşüd
Başîret 'aynına ḡıl iktiḡālî

⁸⁴ dîne] dîni N

⁸⁵ gelmeden] gelmedi N, H, T

ودنيانا حديث و الهیولی / عديم الكون فاسمع باجتدال

51. Heyülānuḡ vüçüdü yoḡ ‘abeşdür
Cihān eczāsı birle pes ḡadeşdür
Ḥudā’nuḡ şun‘ idur ger cem‘ ü beşdür
İşit şādi-y-ile kı1 Ḥaḡ‘ da hāli

وللدعوات تأثير بليغ / وقد ينفيه أصحاب الضلال

21b

52. Mü ‘eşşirdür ḡamu mü ‘minde da‘ vāt
Bulur nef‘ andan aḡyā vü ger emvāt
Velī nefy ider ol te ‘şiri bi’z-zāt⁸⁶
Ḥaḡ üzre ihtiyār iden ḡalālī

Faşlun fi Beyāni Su ‘ālī’l-Melekeyn

وفي الأجدات عن توحيد ربي / سبيلي كل شخص بالسؤال

53. Kebīr ü ger şaḡīr ehl-i ḡubūre
Gele iki melek anda zuhūra
Mehābet birle ḡarşusunda ḡura
Ḥıla tevḡīd-i dīnünden su ‘ālī

Faşlun fi Beyāni ‘Azābi’l-Ḥabr

وللكفار والفساق بعضا / عذاب القبر من سوء اعدال

54. Cemī‘ -i ehl-i küfr ü ba‘z-ı fāşıḡ
Ki tevbeyl’olmadı ḡufrāna lāyıḡ
‘Azāb-ı ḡabr olur anlara lāḡıḡ
Anuḡçün k’itdiler sū ‘-i fi‘ālī

Faşlun fi Beyāni’l-Ḥişāb ve İ‘tā’i’l-Kütübi ve’l-vezni ve’ş-Şırāḡi

ve’ş-Şefā‘at

22a

حساب الناس بعد البعث حق / فكونوا بالتحرز عن وبال

55. Çü var her mümkinde ḡudret Ḥudā’da
Pes ider cümle ma‘dümü i‘āde
Ḥişāb ol günde hem ḡaḡdur ‘ibāda
İdüḡ terk icināb idüp vebālī

⁸⁶ te ‘şiri bi’z-zāt] te ‘şirler ammā H

- ويعطى الكتب بعضا نحو اليمنى / وبعضا نحو ظهر والشمال
56. Mekâtib k'oldı a' māl anda mu' lem
Şağından şunıla ahyāra ol dem
Velî eşrāra i' tāya cihet hem
Olısar cānib-i zāhr u şimālî
- وحق وزن أعمال و جري / على وتن الصراط بلا اهتبال
57. ' Amel kim nîk ü bed hâl ider insān
Anuñ veznine hağdur anda mizān
Dağı cısr-i caħîm üzr'ehl-i keyhān
Tefāvüt birle kıla⁸⁷ inşilālî
- ومرجو شفاعة أهل خير / لأصحاب الكبائر كالجبال
58. Hağ ehlinden kıyām itdükte sâ' at
Günāh ehline mercūdur şefā' at
22b
Olursa dağı itdügi isā'et
' İzemde⁸⁸ ulu tağlaruñ mişālî
- وللجنات واليران حق / عليها مر أحوال خوال
59. Ezelde şimdide cennāt u nīrān
Bular mevcūd olupdur eyle iz' ān
İkisi üzre itmişdür cereyān
Bilā-şübhe nice ezmān-ı hālî
- دخول الناس في الجنات فضل / من الرحمن يا أهل الأمالي
60. ' Aṭāyāya yarın nāsuñ vuşūli
Cināna⁸⁹ faẓl-ı raħmāndur duħūli
Dü dār içre umar raħmet huşūli
Hem envā' -ı ni' am ehl-i Emālî⁹⁰

⁸⁷ kıla] kılar N, H

⁸⁸ ' İzemde] ' İzāmda H

⁸⁹ Cināna] Cenāb T

⁹⁰ 120,121,122 ve 123. beyitler N nüshasında bulunmamaktadır.

وذو الايمان لا يبقى مقيما/ بشوم الذنب في دار اشتعال

61. Kebā'ir ehli k'ola anda īmān
 Hjulūd ile degüldür ehl-i nīrān
 Yaluñuz ya' nī şūm-ı zēnble insān
 Bu yoğdur k'ola te'bīd ihtibāli

لقد ألبست للتوحيد نظما/ بديع الشكل كالسحر الحلال

23a

62. Sirācū'd-dīn buyurdı raḥmetu'llāh
 Ki tevḥīde giyürdüm nazm-ı dil-ḥāh
 Bedī'ü'-ş-şekldür ke's-siḥr ki efrāh
 Bulur ityān-ı mişle i' tiḳāli

يسلي القلب كالبشرى بروح/ ويحيي الروح كالماء الزلال

63. Feraḥ virür dile rāḥatla ' umrā
 Niteki ityān-ı maḥbūbla büşrā
 Hem ider cehlle olmış cānī iḥyā
 Nebātı nitekim şayfuñ tılāli

فخوضوا فيه حفظا و اعتقادا/ تناولوا جنس أصناف المنال

64. Şürū' idüp pes ey ehl-i sa'āde
 Dürişüñ bunda ḥıfz-ı i' tiḳāda
 Vesīledür çü bu cümle murāda
 Bulasuz Ḥağdan envā'-ı menāli

وكونوا عون هذا العبد دهرا/ بذكر الخير في حال ابتهاج

65. Bu nazmuñ şükriñe kim itdüm iḥsān
 Oluñ bu ' abde zıkr-i ḥayra mi'vān
 Dileñ bir vağt benümçün ' afv u⁹¹ ğufrān
 İdicek Rabbüñüze ibtihāli

⁹¹ ' afv u] ya' nī N

23b

لعل الله يعفوه بفضل / ويعطيه السعادة في المآل

66. Du' â-yı hayruñuz şâyed Hudāya
İrgüre fazl ile 'afv u⁹² 'atayā
Varıldığında tā rüz-ı cezāya
Vire fevz-i 'azîme ihtilâli

وإني الدهر أدعو كنه وعي / لمن بالخير يوما قد دعالي

67. Benümçün her ki eyyâmında bir vaqt
Du' â-yı rahmet ile kıla şefkat
Kamu 'ömrümde k'ola vüs' a tākāt
Du' âsına kıluram iştiğâli

68. Bi-ğamdi'llāh ki bā-ğayr u selāma
İrişdi terceme uş ihtitāma
Belî bu dürre şerh olup bu nāme
Virür her 'uğdesine inhilâli⁹³

69. Egerçi nazma tekrâr-ı kavâfi
Degül fazl ehline 'âdet hilâfi
Velî bu dürr ü⁹⁴ hem bu şerh-i şâfi
Tekerrüsz bulupdur i' tidâli

70. Çü dîn bābında vardur bunda is' âf
Bu vaz' için bu 'abde olmaz inţâf

24a

Kabül idüp keremden ehl-i inşâf
Sağımîne virürler indimâli

71. Bu 'abdün yoğidi bu iktidârı
K'ide bu nazm-ı nâdirle bu kârı
Muğâl olaydı ger kılmasa yârı
Hâkuñ 'avnine anuñ ittiğâli

⁹² u] -T, H

⁹³ inhilâli] incilâli T

⁹⁴ dürr ü] dürre H, T

72. Nazar kı lup bu nazm-ı i' tiķāda
Getürün Şem' i'yi ĥayr ile yāda
İki 'ālemde iriřsün murāda
Bulup Ĥaķ ehli ile iĥtifāli

Temmeti'l-Emāli Me' a Tercemeti'ş-Şem' i Raĥimehumu'llāhi Te' ālā